

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Vabade kunstide teaduskond

Kaasaegse kunsti õppekava

Carol Piibur

TUUL PUHUB ILMAST ILMA ÜKSILDASE TÄPI PEAL

Magistritöö

Juhendaja:
Laura Kuusk, MA

Tallinn 2021

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev magistritöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;
2. kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on magistritöös nõuetekohaselt viidatud;
3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma magistritöö repositooriumis, kus see muutub üldsusele kättesaadavaks interneti vahendusel.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva magistritöö koostamise ja selle sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui magistritöö autorile ja magistritööga varalisi õigusi käsutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- kui võrd repositooriumis avaldatud magistritööga on võimalik tutvuda piiramatul isikute ringil, eeldan, et minu magistritööga tutvuja järgib seadusi, muid õigusakte ja häid tavasid heas usus, ausalt ja teiste isikute õigusi austavalt ning hoolivalt. Keelatud on käesoleva magistritöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

_12.05.2021_____

(kuupäev)

Carol Piibur

(magistritöö autori nimi ja allkiri)

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele:

12.05.2021

_____

(kuupäev)

_____

(magistritöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Ilma ning inimese kategoriseerimine	5
2. Tuul puhub ja aeg sunnib takka	6
3. Inimese suhe surmaga	11
4. Märgisüsteemide piirid	15
5. Inimese tühisus ning looduse objektiivne vaatepunkt.....	16
6. Ilmade vahel.....	18
KOKKUVÕTE	22
ABSTRACT.....	23
BIBLIOGRAAFIA	25

SISSEJUHATUS

Olen võtnud enesele eesmärgiks positsioneerida inimest ning selle kaudu ka iseend ilmas ning ajas. Vastavalt ümbritsevatele uskumussüsteemidele kujunevad meis mõttemustrid, mille kaudu ümbruskonda tajume ning sellega suhestume. Maurice Merleau-Ponty on kirjeldanud, kuidas me ei tea mitte läbi oma intellekti, vaid läbi oma kogemuste.¹ Keha selekteerib ja vahendab ilmast erinevaid märke, mis seejärel meie teadvusesse refleksioonina jõuavad ning sedaviisi saab ilmast omailm². Inimesi on kokku pea kaheksa miljardit – liigina ajame elujõuliselt juuri. Indiviiditi võitleme aga, et meie ajakammitais kinni olev elu tühiseks ei jääks, kasvatades oma elu väärtust. Inimene liigina oleks kui loodusest üle, indiviidina aga mitte. Ehkki omailmad on igalühel erilised, siis protsessid nende tekkeks töötavad kõigil ühtviisi – me kõik omame inimloomust ning kõik oleme osa sellest juuriajavast kaheksast miljardist.

Miski meie loomuses ning teadvustamata mentaalsetes protsessides on loonud meist sellised olendid, kes pole loomu poolest pahatahtlikud, kuid liigina generaliseerides seda on, kui mõelda nii vägivallale, mis on toimunud läbi ajaloo liigisiselt kui ka sellele, mille osaks on saanud meie planeet. Eelnevalt olen uurinud, mil moel töötab meie tähelepanu ning kuidas sellele tuginedes ümbruskonda tajume. Sellest edasiliikununa uurin, kuidas meie kogemuste kaudu arenevad tunnetusprotsessid, mille hulgas on ka tähelepanu, ning loovad meie omailmu ning seeläbi ka tervet meie ühist maailma.

Käsitlen inimese suhet ajaga kahel vastanduval kuid samas ka põimuval põhjusel. Esiteks on meie tunnetusprotsessidest tingitud omailmaloome mitmest vaatepunktist äärmiselt sõltuv ajast. Süvenen viisidisesse, kuidas tunnetame minevikku-olevikku-tulevikku – meie tunnetuslik sõltuvus minevikust kui ka pidev teadvustatud või teadvustamata teadmine omaenese surelikkusest ja/või uskumused igavikulisusest. See teadmine on vaikivalt seotud meie omaenese väärtuse – inimelu väärtuse – tunnetusega. Aeg kehastab sõltumatuima loodusjõuna ülimalt objektiivsuse kuju, milles kosmoloogilisse võrdlusesse asetatuna kaotaks inimene justkui igasuguse väärtuse.

---

¹ Merleau-Ponty, Maurice, *Phenomenology of Perception*. Tlk C. Smith. – Taylor and Francis e-Library, 2005.

² von Uexküll, Jacob, *Omailmad*. Koostanud Kalevi Kull ja Riin Magnus. – Tartu: Ilmamaa, 2012.

Siinses kirjutises uurin, kuidas käsitlevad antud teemat valdkonnad, mille põhieesmärgiks on leida vastuseid küsimustele, mis esinevad minulgi. Lähtun paljuski kognitiivpsühholoogias esinevatest seisukohtadest. Kuna leian, et inimese ajatunnetus on seotud tema uskumustega elu surelikkuse ja/või igavikulisuse osas ning toon selle üle arutledes näiteks erinevad kuid muustriliselt sarnased ja aastatuhandeid eksisteerinud religioossed mõttesüsteemid. Need mõttesüsteemid on kulmineerunud meis kõigis esinevatest tunnetusprotsessidest. Selle huviga toetun paljuski religiooni uuriva kognitiivantropoloogi Pascal Boyeri arvamustele. Subjektiivse maailma kirjeldamise alustalaks olen võtnud Jacob von Uexkülli loodud omailma termini. Huvitun ka Maurice Merleau-Ponty ning Martin Heddeggeri fenomenoloogilistest kirjutistest, ehkki minu lähenemine sinna valdkonda ei kuulu. Inimese kogemusliku analüüsi ning sotsiaalse osakaalu tähtsusel taju ning väärtuste tekkel inspireerun Thoreou raamatust “Walden”. Kõrvutamaks meie omailma objektiivsuse ilmaga, hüppan hetkeks kosmoloogiasse Carl Sagani juurde. Keskendun põhiliselt indiviidi erilisele äärmuslikult subjektiivsele makromaailmale, kuid selle paremini mõistmiseks tuleb kasuks vaatepunkt äärmuslikult objektiivsest mikromaailmast.

Kuidas aga kerkib esile minu enese subjektiivne reaalsus – omailm – selgub läbi teksti ning videoinstallatsiooni, milles seon oma reaalsuse meie ühise maailmaga. Analüüsin enese kogemusi viimaste kuude vältel, kuid teose lõpuleviimine toimub Patarei vanglas, kus võtan endale ülesandeks ehitada leitud materjalidest onn.

1. Ilma ning inimese kategoriseerimine

Ilm kategoriseerub erinevateks tasanditeks ning variatsioonideks, millest igäihel on oma erisugune roll inimese omailma arengule. Omailm on kui ilmade makrotasand.

On olemas vahetult kogetav ümbritsev ilm, mis kui sõltumatu muutujana annab meile ette objektid, millega omailmas lõimuma hakkame. Vundamendiks meie omailmale on kultuuriilm, milles valitsevad uskumussüsteemid meie märgikeele paljuski loovad.

Ilm on ka kõigi ühine maailm, millest väljapoole meie tajud ei ulatu, kuid on olemas ka seal, kuhu need ei ulatu. See on maailm, kus paikneb ka kõik meie uskumussüsteemist väljaspool olev. Sinna kuuluvad kõik teised uskumussüsteemid, millega ei pruugi meil jagada olla palju peale meie ühise maailma.

Ilma kogeme ka otseselt looduses toimuvate olude kaudu. Ilm sümboliseerib looduse objektiivset jõudu. Reflekterime ilma omaailmas olenevalt sellest, kuivõrd sõltuv meie kultuuriilm sellest on. On olemas ka mõiste teine ilm, milles kujutatakse tajuvälist kohta, kuhu inimene satub pärast surma. Analoogilisi kujundlikke ning metafoorseid väljendeid selle kohta on võib-olla rohkem millestki muust siin ilmas. On selleks siis kohvik maailma lõpus või Elüüsioni väljad. See ilm on subjektiivses vastuolus kõigi teiste ilmadega, sest me justkui tajuks seda terve oma elu, samas aga kaasneb sellega meie tajude lõpp. Ilm on kõik, mis on meist väljaspool ning millega me seda tajudes või tajumata suhestume.

2. Tuul puhub ja aeg sunnib takka

Inimese väärtust on võimalik tunnetada erineval moel. Selle all ei pea ma silmas mustvalget pilti, millel inimelu on kas väärtuslik või mitte, vaid seda, kuidas meil on kombeks ennast maailmas positsioneerida. Viis, kuidas me tunnetame inimelu väärtust tuleneb meie mõtlemisviisist ning tajuprotsessidest, mis sõltuvad tugevalt sellest, kuidas on kujunenud kultuuriilmas välja üleüldised arusaamad maailmast. Arusaamad on tingitud märgisüsteemidest, mis juhivad inimese mõtlemist – millele pööratakse tähelepanu ning kuidas informatsiooni tõlgendatakse. Läbi ajaloo on neid märgisüsteeme kujundanud suuremad uskumuste süsteemid, millest on inimese maailmapilt äärmiselt sõltuv olnud.

Jacob von Uexküll võttis kasutusele mõiste omailm, mis kujutab organismi omakeskset maailma – kuidas eristab maailma organism läbi eristuste, mida organism keskkonnas teeb. Näiteks kui inimese kuulmissagedus on umbes 20–20000 Hz, kuuleb isane moskiito vaid heilisid, mis jäävad 380 Hz ümbrusesse, sest temal pole vaja kuulda muud, kui emase moskiito tiivahelinat. Ta kuuleb lähenemas emast moskiitot ning omistab selle tajumärgina, et sellele reageerida. Mina

ning moskiito võime paikneda samas keskkonnas, kuid me omistame erinevaid märke, seega me paikneme erinevates omailmades. Erinevates omailmades kogetakse ka aega erinevalt – samas ajavahemikus võivad erinevad subjektid omada erinevat arvu momente. Näiteks koosneb teo sekund 3–4 ajamomendist, kui pulk liigub sekundis 4 või rohkem kordi, püsib see teo jaoks paigal. Samuti toimuvad teo omailmas tema liikumisprotsessid kiiremini, kui need tunduvad meile – teo omailmas liigub ta normaalse kiirusega.^{3 4}

Ka igal inimesel on omailm. Võime viibida mitmekesi ruumis, kuid meie märgisüsteemid erinevad üksteisest ning seetõttu kogeme ka ruumi erinevalt. Viibin hetkel väliterrassil oma koeraga ning juba teist päeva uhub siin tormituul, mis on piisavalt võimas mitte jäämaks kellegi jaoks tähelepanuta. Minu koer näib olevat elevil, sest ilmselt toovad tormituuled temani kaugeid ja huvitavaid lõhnu. Minule mõjub tormituul teisiti. Olen veetnud siin terrassil omajagu aega juba nädala, kuid alles nüüd on kiskunud tormiseks. Minul on tekkinud küsimused, kas põhjus on näiteks tuule suunas ning igasuguse põhja poole jääva tuuletõkke puudumisest. Tuul põhjustab palju lärmi ning kolinat ja ei lase seeläbi hästi lugemisele keskenduda, samuti raskendab see öösel magamajäämist. Tuul on ka külm ja põhjustab ka sedaviisi ebamugavust. Tuulega kaasnevaid erilisi lõhnu ma ei taju. Minu mõtted praeguse tuuletormi osas on üsnagi lihtsakoelised. Kui minu ja mu koeraga viibiks siin üks maoori (Uus-Meremaa põliselanik), võiks ta pidada tuult ilma (ja tormide) jumal Tāwhirimātea teoks ning kuna tuul tuleb põhjast, nimetaks ta tuule tūarakiks. Ta seostaks tuult Tāwhirimātea tüli oma venna Tūmatauenga'ga ning peaks seda tema rünnakuks inimeste vastu. Tema looks tuulega seoseid narratiividest, mis on ta olemusse ning maailmatõlgendusse tugevalt sisse imunud, lugedes ümbruskonnast märke oma süsteemi kaudu, mis on tekkinud kultuurist ja religioonist, kus on ta üles kasvanud. Kui siin oleks veel aga asteek (14.–16. sajandil Mehhiko alal elanud rahvas), looks tema seosed põhjatuule jumala Mictlanpachecatl'iga – tõlgendaks ümbruskonda temale sissekodeerunud moel, mis sarnaneb pigem maoori kui minu viisiga. Kui saabuks mõni sõber, kes pole siin varem käinud, võiks tema esimesi mõtteid olla, kas siin ehk nii tuuline ongi – tema infopagas sinse

---

³ Sherman, Paul W. ja Seeley, Thomas D, Animal behavior. – Encyclopedia Britannica, 12. III 2019, <https://www.britannica.com/science/animal-behavior> (vaadatud 29. IV 2021).

⁴ Zanforlin, Mario, Observations on the Visual Perception of the Snail *Euparipha Pisana* (Müller). – Italian Journal of Zoology, 1976, <https://doi.org/10.1080/11250007609430147> (vaadatud 14. III 2021).

koha osas on üsna tühi, kuid tema aju proovib luua siiski järeldusi – tema on kogenud seda kohta ainult tuulisena, seega see koht võibki alati tuuline olla.^{5 6}

Igäiks tooks siinsesse keskkonda – tormituulisele terrassile – omailma ning teeks tuule kohta omad järeldused (*inferences*⁷) vastavalt eeldustele, mis on sõltuvad eelnevalt kogetust ning tõekspidamistest. Inferentside loomise võime on oluliseks võtmeks meie märgisüsteemi toimimisel. Meie aju loob inferentse automaatselt kogu aeg sõltuvalt meie eelnevaist teadmistest, kuid meile endile teadmata, n-ö tagataustal töötades. Näiteks kui keskpäeval väljub poest mees, kel seljas värskeid värvipritsmeid täis tunked ning käes kaks külma õlut, järeldan ma automaatselt, et tegemist on töömehega, kel käsil värvimine, kuid hetkel on tal paus, mille veetmiseks plaanib ta juua õlut.

Üldiselt tekivad meis järeldused teadvustamata – iga kord kui poest väljub tunkedega mees, ei jää ma mõtlema, et tegemist on töömehega. See harjumuspärane nähtus ei ole väärt teadvustamist (ajuressursi raiskamist), seetõttu toimibki see automaatselt. Kuna tormituult polnud ma sel terrassil varem kogenud, mõtlesin ma selle üle pikemalt. Järgmine kord tekivad minus aga automaatsed järeldused – tuul on põhjast ning tuuletõket ei ole, võib kesta mõne päeva, kuid lõpuks muudab ikkagi suunda. Seetõttu ei oleks olnud ka maooril küsimusi, sest tuul on tema jaoks alati seostunud jumala tegevusega.

Tuule kui loodusjõu tegevusele olen viimasel ajal tähelepanu osutanud rohkem kui varasemalt oma elus. Lahkusime kaaslase ja meie kahe koeraga oma skvotitud kodust Fuengirolas käesoleva aasta veebruari alguses ning olime siiani matkanud mööda lõunarannikut Cádizis suunas, omades isegi mitte telki (kergelt reisimise ning eelarve vähesuse põhjustel). Oma matka alustasime me ajal, mil sajab tihti vihma, ning rannikupiirkonnas, kus tugev tuul on tavaline nähtus. Seega olime äärmiselt sõltuvad loodusjõududest. Pidime osutama palju tähelepanu sellele, et ööseks leiaksime nii tuule- kui eriti vihmavarju. Leidsime kõige veidramaid ulualuseid, nagu duširuum

---

⁵ Keane, Basil, Tāwhirimātea – the weather, Te Ara. – the Encyclopedia of New Zealand, 12. VI 2006, <http://www.TeAra.govt.nz/en/tawhirimatea-the-weather/print> (vaadatud 9. IV 2021).

⁶ Granvil, Rocco, The Esoteric Codex: Demons and Deities of Wind and Sky. – Lulu.com 2017 (vaadatud 9. IV 2021).

⁷ Boyer, Pascal, Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought. – Cambridge: International Society for Science and Religion, 2007, lk 51–56.

suletud rannabaari tagaküljel või sadamakohviku katusega kaetud ukseesine. Ilusate ilmade puhul magasime aga tähistäeva all, olles vastupidiselt just loodusega üks ning mitte pidades seda oma hetkeliseks vaenlaseks. Sel perioodil kerkisid minus esile väärtused, mida niivõrd tungivalt pole varem olnud – matkata päeval kilomeetreid peas hingitsemas lootus õhtul hea peavari leida. Minu üheks suurimaks väärtuseks oli peavarju olemasolu. Tuulemure oli küll teisejärguline, sest selle vastu aitas juba näiteks hea võsa, mida oli leida kordades rohkem kui head katust.

Minu märgisüsteem sai lükke uute seoste tekkeks, sest ilmnes palju uut, millele tähelepanu pöörata – aju pidi hakkama, nagu öeldakse, teistpidi tööle. Ma hakkasin märkama oma ümbruses kohti, mis kas kõlbaks hästi öiseks uinakuks või mitte, seega ei tajunud ma enam maailma päris samal moel kui mõned kuud tagasi, mil ei olnud vaja väärtustada peavarju, mis oli mul iseenesestmõistetavalt olemas (isegi skvoti näol). Eelnevalt mainitud terrass oli küll poolenisti piiratud seintega, seega tormituul palju meie voodisse ei ulatunud, kuid unes püsida sellest tingitud vilina, kolksumiste ning lehesahina tõttu oli raske. See terrass asub umbes juba viisteist aastat tühjana seisnud majas, mille soovisime ära skvottida, kuid kuhu me kohe sisse ei tunginud (uksed olid kõik lahti). Pidev tuuletormi küüsis olek andis meile tõuke koristada maja seest ära ning kolida loodusjõudude eest sisse. Nüüd ma olen juba toas ja kui õues peaks valitsema tormine põhjatuul, siis ma naudin seda, sest juba palavuse vastu aitab see suurepäraselt. Ehkki ma tuult ega vihma enam kartma ei pea, tekkis selle aja jooksul minu omailmas pisike märgisüsteemi formeerumine ning seda kannan endaga kaasas ka siin toas olles.

Meie teadmised ei ole õhus lendlevad eraldi seebimullid, vaid plastiline mullistruktuur, mille eristatavad üksused muudavad oma olemuslikku kuju sõltuvalt neist ümbritsevatest üksustest. See mullistruktuur on meie mõttemuster, mis meie märgisüsteemi loob. Ühe teadmise formulatsioon on sõltuv seda ümbritsevate teadmiste olemusest. Millisel moel need formulatsioonid tekivad, dikteerib suures osas ümbrus, kus on juba olemas mingit laadi uskumuste süsteem, mis on formulatsioonile vundamendiks. Seega paigutub ka meie nägemus ning tunnetus inimese väärtusest sinna formulatsiooni.

Inimese enesemääratlusel on omavahel põimuvaid aspekte. Esiteks tunnetatakse enese väärtust sõltuvalt sellest, kuhu end ühiskonnas positsioneeritakse. Mida rohkem on meis ning meil

nüansse, mida väärtustame, seda väärtuslikum on ka meie elu. Selekteerides ja omistades ümbruse poolt formuleeritud väärtuseid võtab inimene omale elus rolle, nagu ütlevad Shakespeare'i kuulsad sõnad: „Kogu maailm on lava ning meie vaid näitlejad seal sees⁸”. Komöödia ridu lugedes: “*His acts being seven ages...*”⁹, mille järel kirjeldab ta lihtlabaselt ära seitse inimelu etappi sünnist surmani justkui naeruvääristades inimelu tühisust. Nii möödub Shakespeare lähedalt kahest järgnevast aspektist, kuhu jõuda soovin. Esiteks mõjutab inimese käitumist ning väärtuseid (vast enamasti vaikiv) teadmine tema elu ajalikkusest. Teiseks, asetades inimene ajaskaalasse, millega mõõdetav on pigem objektiivse tegelikkuse, loodusekulg, tundubki inimelu tühiseks muutuvat. Seega on meie tegevus, tunnetus ning väärtused tingitud justkui “mina”illusioonist, millega püütakse ära katta “mina” objektiivne tühisus. “Mina” väärtuste tagaajamine muutub peamiseks ja side objektiivsusega nõrgemaks.

Vaatamata sellele, et maailm igapäev erineb ning väärtused formeeruvad iselaadi vundamentide peale, kulgevad tajuprotsessid meis kõigis samu reegleid pidi. Teisisõnu me kõik omame inimloomust. Kümme inimest võib sama asja nähes teha ka kümme individuaalset järeldust, kuid tajusüsteemid töötavad neil kõigil samal viisil. Nii lähtume ka oma valikute tegemisel samadest printsiipidest. Valikuid teeme oma elu väärtuse suurendamiseks.

Me tõstame elu väärtust tuginedes erinevatele muudele väärtustele, mis meie märgisüsteemist esile kerkivad. Näiteks kui ma olin palju tähelepanu osutanud hea magamiskoha leidmisele ning ma ärkasin hommikul üles ja me kõik neljakesi olime peale paduvihma täiesti kuivad, oli mul hea meel, sest väärt katusealune tegi ka mu elu väärtuslikumaks. Kui ma peaksin niiviisi vihma eest põgenema aastaringselt, kaotaks hea katusealune aga suuresti oma väärtusest ära, sest pidev peavarju otsimine muutuks stressirohkeks ning mu tähelepanuväljal oleks üksluisuse tõttu nii vähe uut simulatsiooni, et mu elu tunduks väärtusetu ja mõttetu. Ehkki liiguksin ma oma füüsilise kehaga aina edasi ja edasi, mu elu aga juskui edasi ei liiguks. Ainult üks eesmärk saab inimesel elus olla vaid siis, kui ta seda kunagi ei saavuta. Tihti ei suudeta enam väärtustada seda,

---

⁸ “*All the world’s a stage,
And all the men and women merely players;
They have their exits and their entrances,
And one man in his time plays many parts,
His acts being seven ages.*”

Shakespeare, William, *As You Like It*. – Sweet Cherry Publishing 2020, II vaatus, VII tseen, read 139-143.

⁹ Tõlgitud umbes: “Tema etteasteil seitse vanust”.

mis juba olemas on, sest see on loomuomane. Kui ma elaks oma korteris, ei mõtleks ma kogu aeg, kui tore ikka on, et mul peavari olemas on. Sellest, mis meil juba on, ei piisa kunagi, sest niiviisi ei liigu me elus edasi. Kui inimene kogub sportautosid, ei jää ta kollektsioon uue auto soetamisega täiuslikuks pikaks ajaks. Mina ei suuda väärtustada tema kollektsiooni ega tema minu peavarju. Me mõlemad tegutseme aga sama printsiibi järgi – kasvatada väärtuseid enda elus, et endi elu väärtuslikum oleks. Oleme küll skvottinud maja, kuid siitkandist kaugemale minek on ilma autota kahe koeraga keeruline. Me tahtsime maja, kus olla ja elada, kuid nüüd näeme, et sellest ei piisa – meil on vaja autot. Hispaanias pole aga “tänavainimesena” autosoetamine võimalik, seega on meil ühel hetkel vaja maja sinnapaika jätta ning reisida Saksamaale. Mina ning sportautokollektsionäär võime küll pealtnäha väga erinevad tunduda, kuid meie tegutsemismotiivide taust on üsna sama. Mul on vaja piisavalt suurt autot, kuhu mahuksime me nii kaaslase kui kahe koeraga ka mugavalt magama ning me saaksime olla liikumises vabad. Kolleksionäär näeb autot kui kunstiteost ning temas kirkab esteetiline ihalus mõeldes selle peale, mida ta veel ei oma. Me mõlemad tahame auto näol midagi, mida me veel ei oma, kuid mis võiks meie elukvaliteeti väärtuste suurenemise moel tõsta. Mina ei mõtle, et küll Saksamaale kümne aasta pärast jõuan ning kollektsionääril lainetab tulevase äritehingu peale mõeldes silme ees uus sportauto samal põhjusel. Meid sunnib aeg takka, kuna ühel hetkel me sureme. Oma elu väärtust ei saa me kasvatada lõputult ning kui seda jääb lõpus väheks, poleks meie elul justkui mõtet.

3. Inimese suhe surmaga

Ehkki surm peaks tähendama elutegevuse lõppu, ei ole surma “lõpuks” peetud pea üheski uskumussüsteemis läbi ajaloo. Arusaam, et surm on lõpp, mille tagajärjel keha laguneb ning pole hinge, mis ühel või teisel moel mingis vormis edasi eksisteerib – pole olemas surmajärgset elu – tekkis tasapisi filosoofide seas ning on väheke laialdasem viimase poole sajandi jooksul teaduse levikuga. Platon arvas, et inimese hing on igavene. Enne sündi elavat hing ideede maailmas ning surmaga pääseb ta kehakammitaist. Temast veidi hiljem sündinud Epikuros leidis aga, et: „Surm meid ei puuduta, sest kui me elame, pole surma, ja kui on surm, pole enam meid.“ Ta leidis, et

nagu kõik looduses, on ka inimene tekkinud läbi õnnelikule juhusele ning kui laguneb inimkeha, siis ka selle hing, seega pole võimalik hingel kehata edasi eksisteerida.¹⁰

Platon ja Epikuros elasid Vana-Kreekas, mis on küll tuntud kui kultuur, kus ollakse tugevalt orienteeritud siinpoolsusele, ent seal pöörati suurt rõhku surmajärgsusele. Usuti, et surmajärgselt minnakse allmaailma, mida valitseb Hades oma naise Persephonega. Kõigepealt toimetab vana paadimees Charon surnu hinge üle vee teisele kaldale, kus asub värav, mida valvab kolme pea ja draakonisabaga koer Kerberos, kes võtab vastu kõik hinged ega jäta kedagi välja. Seejärel otsustab kolm kohtunikku hinge saatuse – kas igavene piin või õndsus Elüüsioni väljadel. Religiooniloolase Jaan Lahe kirjeldusel huvituti aga Vana-Kreeka kultuuris siinpoolsest elust sama palju või isegi rohkem kui surmajärgsest. Rõhk surmajärgsusele oli siiski suur. Antiikkultuuris esines küll palju erinevaid müsteeriumikultuseid, kuhu ennast pühitseti ning kus olid ka erinevad kujutlused surmajärgsest elust. Näiteks pandi Dionysuse kultuses hauapanustena kaasa kuldplaadikesi, kus olid konkreetsed kirjeldused surmajärgsest paigast. Elüüsioni väljale sai see, kes oli pühitsetud õigesse müsteeriumisse.¹¹

Paralleelselt antiikkreekaga kuni tänapäevani valitseb Indias hinduism, mille erinevaid suundi on küll tohutult, kuid kus läbivalt usutakse uuestisündi ning karmaseadusesse. Neil, kes käituvad õiglaselt ning täidavad oma usukohustusi, on võimalus järgmises elus sündida kõrgemasse klassi. Ebamoraalselt käitujad saavad aga tõenäoliselt järgmises elus karistada. Inimese eesmärgiks on uuestisünniahelast ehk hinge rändamisest vabaneda. Inimene võib hinduismi kohaselt uuesti sündida tuhandeid kordi, kuid selle jooksul tema hing areneb. Lõpuks saavutab hing vabanemise ehk mokša ning ühineb Brahmaniga.¹² Uuestisündi ja karmaseadusesse usub ka hiljem tekkinud budism. Ehkki antiikkreeka mütoloogial põhinevad käsitlused surmast hääbusid tasapisi kristluse tekkega, on tänapäeval hinduismi järgijaid üle 15% ning budiste pea 7% maailma rahvastikust. Seega usub meist tänapäeval vähemalt 22% uuestisündi.¹³

---

¹⁰ Maden, Jack, Why Death is Nothing to Fear: Lucretius and Epicureanism. – Philosophy Break, VI 2020 <https://philosophybreak.com/articles/why-death-is-nothing-to-fear-lucretius-epicureanism/> (vaadatud 15. III 2021).

¹¹ Lahe, Jaan, Surmajärgne elu antiiksetes müsteeriumikultustes. – Kirik ja Teoloogia, 2017 <https://kjt.ee/2017/06/surmajargne-elu-antiiksetes-musteeriumikultustes/> (vaadatud 15. III 2021).

¹² Olivelle, Patrick, Moksha. – Encyclopedia Britannica, 30. I 2014, <https://www.britannica.com/topic/moksha-Indian-religion> (Vaadatud 9. III 2021).

¹³ ¹⁴ ¹⁵ Hackett, Conrad ja McClendon, David, Christians remain world's largest religious group, but they are declining in Europe. – Pew Research Center, 5. IV 2017 <http://pewrsr.ch/2o5CXFL> (vaadatud 24. III 2021).

Nagu antiikajastul, usutakse ka islamis surmajärgsesse ellu, mis toimub hinge eraldudes füüsilisest kehast. Kuigi islami erinevates suundades varieeruvad täpsed arusaamad surmaga seonduvast, on kindaid elemente, näiteks surmaingel, kes ilmneb surija juurde, et võtta tema hing. Peale matuseid tuleb surnu juurde kaks inglit, kes teda küsitlevad, et panna proovile tema usk, mille järgijad ootab heaolu ning rahu, teised saavad aga karistatud. Hauas püsitakse aga senikaua, kuni tuleb Viimne Tund, mil otsustatakse, kas inimene pääseb paradiisi või põrgusse.¹⁴ Moslemeid on maailma rahvastikust 25 protsenti.¹⁵

Enimlevinud usk maailmas on kristlus, mis moodustab 31 protsenti maailmarahvastikust¹⁶, ning selleski usutakse surmajärgsesse ellu. Kristlane ei pea surma kartma, sest kui ta usub Jumalasse ning on elu jooksul hea, pääseb ta tõenäoliselt paradiisi, erinevalt uskmatutest ning patustajatest.

Teatavasti on Eesti kõige uskmatum riik maailmas, kus usku elutähtsaks peab vaid 14% elanikkonnast.¹⁷ Kuigi surmajärgsesse ellu uskumist seostatakse tugevalt religioonidega, olen täheldanud, et kindla religiooni mittejärgimine ei tähenda mitteuskumist üleloomulikku, k.a ka seda, et surm ei ole lõpp. Suur hulk inimesi usub siiski üleloomulikku, näiteks võimetesse, mida omavad nõiad ja/või vaimudesse, kes mingitel põhjustel pole peale oma maise keha surma suutnud edasi minna ning on jäänud kinni vahepealsesse olekusse. Enne kui võõrvõimudega toodi Eestisse kristlus, valitses siin maausk, milles usutakse, et peale surma läheb hing teise ilma Toonelasse esivanemate juurde. Maausk pole küll Eestis enam levinud, kuid tihti kuulub eestlase uskumussüsteemi üleloomulikkus. Ka erinevates hõimureligioonides on tavapärane uskumus surmajärgsusesse – peale füüsilise keha surma elab hing edasi.

Suurem enamus inimkonnast on läbi ajaloo uskunud, et surm ei ole lõpp – hing rändab surmajärgsesse maailma või sünnib uuesti teises kehas. Uskumus, et meie füüsiline keha on vaid üks etapp nn hingerännakus on juurdunud sügavuti inimese märgisüsteemi. Tegelikke tõendeid

---

¹⁶ Autor teadmata, Munkar wa Nakir. – AskIslamPedia, https://www.askislampedia.com/en/wiki/-/wiki/English_wiki/Munkar+wa+Nakir (vaadatud 23. III 2021).

¹⁷ Crabtree, Steve ja Pelhalm, Brett, What Alabamians and Iranians Have in Common. – Gallup, 9 II 2009 <https://news.gallup.com/poll/114211/Alabamians-Iranians-Common.aspx> (vaadatud 23. III 2021).

hinge olemasolu kohta pole. Sellele vaidleb kindlasti vastu palju inimesi – šamaanil on ju oskus hingedega suhelda või on isegi nähtud mõnda vaimu, kes on kahe maailma vahel kinni – inimaju on aga keeruline konstruktsioon, mis on võimeline kogema asju, mida tegelikult reaalsuses ei eksisteeri. Näiteks võib nägemusi/hallutsinatsioone tekitada ajukeemia tasakaalust väljasolek, mis võib olla tingitud enese transiseisundisse viimisest, hallutsinogeenide tarvitamisest või haigusest. Nägemus ei pruugi ka olla midagi muud, kui teatud toimuvaga ühildatud tähenduste leidmine enese märgisüsteemis. Mu eesmärgiks ei ole vaielda vastu, et teispoolest ei eksisteeri, kuid niikaua, kuni selle kohta pole tõendeid, on tegemist uskumusega, mis võib tuleneda sellest, et inimesel on raske kujutada ette enese eksistentsi lõppu.

Usk surmajärgsusesse võib olla (mingil määralgi) tingitud inimese sissekodeeritud geneetikast, sest see võib anda meile evolutsioonilisi eeliseid ehk on teisisõnu meie loomuses. Teisest küljest võib see olla aga pelgalt religiooniga kaasaskäiv aspekt. Igal juhul on usk surmajärgsusesse suures enamuses seotud mõne suurema uskumuste süsteemiga. Miks on tekkinud süsteemsed religioonid ning miks usustakse surmajärgsusesse, ollakse kognitiivpsühholoogias lahknevail arvamusel. Arvatakse, et need võivad olla tekkinud inimese loomuomasest vajadusest uskuda üleloomulikku, näiteks seda et nähtamatud jõud jälgivad ning mõjutavad tema tegevust kui ka hoopis vajadusest ühiskonda kontrolli all hoida – oled hea, saad osaks õndsusest, oled halb, saad osa lõputust piinast. Inimene teeb suurema tõenäosusega moraalseid otsuseid, kui ta usub, et tänu sellele ootab teda pärast surma õndsust täis igavik või sünnib ta paremasse kasti. Laialdaselt on levinud ka arvamus, et religioonid tekkisid kirjeldamiseks maailma enese ümber (loodusnähtusi jm) ajal, kui teadusest veel vastuseid leida ei olnud võimalik. Religioonide teket põhjendatakse ka sellega, et siis ongi lihtsam toime tulla mõtetega enese surmast ning muu halvaga, mis elus juhtub. Kõigil neist arvamustest on häid argumente, kuid kognitiivantropoloog Pascal Boyer leiab, et need jäävad vajaka, põhjendamaks ära, miks religioonid, võttes arvesse nende keerukaid süsteeme, välja kujunenud on.¹⁸

Tunnistan, et ehkki olen rohkem teaduseusku kui midagi muud, tahan isegi uskuda, et oleme enam kui meie füüsiline keha. Viisid, kuidas ma surmaga suhestun, toimivad pigem vaikiva

---

¹⁸ Boyer, Pascal, Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought. – Cambridge: International Society for Science and Religion, 2007.

teadmisenä erinevalt paljudes uskumussüsteemides toimivast. Näiteks on suhe surmaga palju teadvustatum indiviidil, kes peab oma tegude tagajärgi otseseks mõjuriks igavikulisele õnnele, mis on teda ootamas peale tema maise keha lõppu ehk surma. Mõtlemine surmast on tema mustriks palju sissekodeeritum kui minul. Ta teab, et kui ta on hea inimene, ootab teda kunagi igavikuline õnn. See ei tähenda aga seda, et ta eetilisi otsuseid ilma selle teadmista ei teeks. Kui ta aga oma otsuseid analüüsib, on teadmised surmast palju esiletõstatumad kui mul. See ei tähenda, et mind mõjutaks teadmine surmast vähem. Me mõlemad teame, et meil pole igavesti võimalik hakata elus toimima enese väärtuste kohaselt, sest muidu on ühel hetkel meil mõlemal *jokk* – aeg kisub takka. Aeg justkui sümboliseeriks surma, sest selle tunnetamine on seotud meie pideva (vaikiva) teadmise surmast.

4. Märgisüsteemide piirid

Inimesi on maailmas peaaegu kaheksa miljardit, kuid käesoleva tööga pole mul plaanis kaasa rääkida sellega seonduvate erinevate keskkonnaeetiliste või vastanduvalt inimkesksete väidete ja teooriatega ega neid ka ümber lükata. Meie arvukus kujutab pigem ühtset inimloomust, mis on selle kaheksa miljardi põhjuseks. Enamikele meist lääneühiskonnas tundub see arv abstraktse ning kaugena, sest siinsetes maades võitleme pigem iibe vähesuse vastu. Siiski on populatsioonikasv üheks mõjuriks suurimale probleemile praegusel hetkel, mil inimtekkeline globaalne soojenemine on tinginud kuuenda massilise väljasuremise – olukorra, mil esimest korda meie planeedi ajaloo toimub sedalaadi protsess ühe liigi tõttu. Igapäevaselt kahaneb vihmametsi, sureb liike ning reostub ookeane, kuid inimene elab edasi samal viisil nagu eilegi. Inimpopulatsioonikasv võib tunduda küll millegi kaugena ning kuskil teises ilmas toimuvana, kuid see mõjutab meid kõiki.

Lääne kultuuriruumis on pea igaüks teadlik inimtegevuse mõjust globaalsele soojenemisele, kuid vaid vähesed kahandavad selle tõttu oma jalajälge. Me oleme laisad ning meie keskendumisväli on üsna piiritletud. Kui juba mingitviisi elama õpime (ehk mingi märkisüsteemi omaks võtame), tekitame ellu kindla välja, mille piiridest kaugemale meie tähelepanu ei ulatu. Meie tähelepanu saabki ainult piiratud olla, kuna meie ajus pole kõigele keskendumiseks piisavalt ressursse.

Oleme liiga laisad, et muuta oma tähelepanuvälja, sest see nõuaks paljude harjumuslike mõtete ja uskumuste ümberprogrammeerimist. Inimene lähtub enese väärtustest ning kui vundamendis pole juba olemas mõtlemisviisi, et väärtuslik on olla väiksema jalajäljega, siis on seda enese omailma suutnud kodeerida vähesed.

5. Inimese tühisus ning looduse objektiivne vaatepunkt

Keskkonnaeetilisemalt võiks käituda rohkem inimesi, kuigi loodus võib meid nagunii. Ehkki meie tegevus mõjub keskkonnale hävitavalt, ei tapa me planeeti (“*Save the planet!*”), vaid oleme siin pigem, nagu elu jooksul palju olen kuunud, “ebameeldivad parasiidid”, kellest planeet lõpuks ise lahti saab. Stabiilselt sureb välja loomaliike ning see on üldiselt inimtegevuse tõttu. Uskudes teadlasi, kelle uuringutulemused näitavad inimese laastavat mõju loodusele, ei ole mul erilist kahtlust, et nii ka on – loodus kannatab kohutavalt meie tegevuse tõttu¹⁹. Seda, et praegu läheneme kuuendale massiväljasuremisele – järgnevalt dinosauruste meteoriidisadule – ei ole enam eriline uudis kellelegi²⁰. Senini ei eksisteeri tehnoloogiaid, mille abil oleksime võimelised elama keskkonnas, milleni inimtegevuse tõttu suundume ning paljud teadlased leiavad, et viime ka endid hävinguni. Üks selgroogne liik kestab keskmiselt miljon aastat ning inimene on sellest eksisteerinud ühe viiendiku. Massiväljasuremised on loomulik loodusekulg, mis senini endast maailmalõppu kujutanud pole, peale praegust väljasuremist tuleb nii või naa järgmisi katastroofe, mis elu maal sinnamaani viivad. Ükspuha mis nurga pealt vaadata, jääb inimelu maal üürikeseks. Me tapame küll liigid, millel oleks meiega veel pikk tulevik, kuid tõenäoliselt viime ka endid surmani. Tegemist pole aga maailmalõpuga, vaid elu läheb õitsema planeedil taas ilma meiega, kuni tuleb järgmine väljasuremine.

Inimese väärtus eksisteerib vaid subjektiivselt meie endi seas. Ükspuha kui palju väärtustame inimesi meie kõrval või kui kuulus on mõni ajalooline kuju oma tegude poolest, suuremas pildis ei oma me mingit objektiivset väärtust. Aastal 1990 tegi kosmosesond Voyager 1 maakerast pildi

---

¹⁹ Tollefson, Jeff, Humans are driving one million species to extinction. – Nature, 6. V 2019, <https://www.nature.com/articles/d41586-019-01448-4> (vaadatud 15 III 2021).

²⁰ Greshko, Michael, What are mass extinctions, and what causes them? – National Geographic, 26. IX 2019, <https://www.nationalgeographic.com/science/article/mass-extinction> (vaadatud 5. III 2021).

rekordilise 6 miljardi kilomeetri kauguselt. Maakera on foto peal vähem kui pikslisuurune täpik kosmoseavaruses ning keset kaamerale peegelduvaid päikesekiiri, mis on tingitud sellest, et sond asus päikesele lähedal. Ilmselt maailma kuulsaim astrofüüsik Carl Sagan nimetas selle foto “Kahvatusiniseks täpiks”²¹ ning kirjutas sellest inspireeritult samanimelise raamatu, millest olen otsustanud tõlkida kuulsa jupi:

“Vaata seda täppi uuesti. See on siin. See on kodu. See oleme meie. Selle peal on elanud kõik, keda sa armastad või keda tead, kellest iganes sa eales kuulnud oled, iga eales olnud inimene. Kõik meie rõõmud ja kannatused kokku, tuhanded kindlameelsed religioonid, ideoloogiad ja majanduslikud doktriinid, iga kütt ja vallutaja, iga kangelane ja argpüks, iga tsivilisatsiooni looja ja hävitaja, iga kuningas ja talumees, iga noor armunud paar, iga ema ja isa, lootusrikas laps, leiutaja ja seikleja, iga moraaliõpetaja, iga korrumpeerunud poliitik, iga “superstaar”, iga “kõikvõimas valitseja”, iga pühak ja patustaja on kogu meie liigi ajaloo vältel elanud selle päikesekiirte keskel oleva tolmutüve peal.

Tohutusuuures kosmilises areenis on Maa imeväike lava. Mõttele lõputu julmuse peale, mille on toime pannud selle täpi ühe nurga asukad vaevalt eristatavate teises nurgas asetsevate asukate suhtes, kui tihti leiavad aset nende väärarusaamad, kui innukalt nad üksteist tapavad, kui tulihingeliselt nad vihkavad. Mõttele verejõgedele, mida on valanud kõik need kindralid ja keisrid, nii et aus ja võidukäigus saaksid nad olla hetkelised isandad murdosas täpist.

Meie poseerimised, kujuteldav enesetähtsustamine, luulu privilegieritud positsioonist Universumis, on vaidlustatud selle väikse kahvatu täpi poolt. Meie planeet on üksildane kübe hiiglaslikus ümbritsevas kosmilises pimeduses. Meie teadmiste kohaselt ei ole kogu sellest avarusest leida vihjeid abist, mis kuskilt mujalt meid iseendi eest päästma tuleks.

Senini on Maa ainus teadaolev elukandev planeet. Vähemalt lähitulevikus ole ühtegi teist kohta, kuhu meie liik saaks migreeruda. Küllastada küll. Paikseks jääda aga mitte veel niipea. Meeldib see sulle või mitte, Maa on koht, kuhu me jääme.

---

²¹ Dyches, Preston, Pale Blue Dot Revisited. – NASA, 12. II 2020, <https://www.nasa.gov/feature/jpl/pale-blue-dot-revisited> (vaadatud 20. II 2021).

On öeldud, et astronoomia on alandlikkust nõudev ning iseloomu kujundav kogemus. Inimese rumalast ennastäisolekust ei ole ilmselt paremat demonstratsiooni, kui see kaugel pilt meie imeväiksest maailmast. Minu jaoks rõhutab see kohustust suhtuda üksteisesse lahkemalt ning säilitada ja armastada seda kahvatusinist täppi – kodu, mida ainsana eales teadnud oleme.”²²

Nagu Sagan kirjeldas, on inimelu objektiivsest vaatepunktist täiesti tühine – suuremas pildis pole mingit vahet, kas selline liik, nagu inimene, eksisteerib või mitte. Meie väärtus ning väärtused, mida omame, eksisteerivad vaid subjektiivselt meie endi seas. Võitleme selle tühisusega üritades tekitada enesele igavikuline väärtus, et sedaläbi justkui surmast pääseda.

6. Ilmade vahel

Suhestumine eriobjektidega ja selle läbi väärtuseloome kujuneb välja läbi inimsidemete teel loodud väärtuste. Enim loob meid kultuuriilm. Thoreau kirjutab “Waldenis”: “Iga-aastane kahekümneviie- kuni sajadollariline rent, mille puhul on tegemist riiklike määradega, lubavad sajanditepikkusi täiustusi, avaraid kortereid, puhast värvi ning paberit, Rumfordi kaminat, tagakrohvi, ribikardinaid, vaskpumpa, vedrulukku, avarat keldrit ning palju muid asju. Kuid kuidas võib juhtuda see, et pealtnäha neid asju nautides juhtub ta üldiselt olema vaene tsiviliseeritud mees, ning metslane, kel need asjad puuduvad, on rikas kui metslane?”²³ Ehkki kirjutatu on 19. sajandist, kujundab ühiskond samal viisil ka tänapäeval meie väärtuseid, mida kõrvalt vaadatult analüüsides võib imeks panna nende totrust. 19. sajandil pidi kodanikul Uus-Inglismaal olema avar korter, millest ei puudunud Rumfordi kamin ega ka ribakardinad, sest siis tunti end teiste seas väärtuslikuna. Kulud, mis selle peale läksid, tegid aga kodanikust tegelikkuses üsna vaese indiviidi, kelle üheks ainsaks omandiks jäi uhkus, mis oli tingitud illusioonist, et tema kodu koos kõigi luksustega, mis lõpuks hoopis teda omasid, andsid talle kultuuriilmas väärtuse.

---

²² Sagan, Carl, *Pale Blue Dot: A Vision of the Human Future in Space*. – Ballantine Books, 2007, lk 12-13.

²³ Thoreau, Henry David, *Walden*. – Library of America, 1995, lk 27–28.

Kuidas võib veel väärtuseid kujundada kindlam koht ning aeg? Toon näiteks eestlased ning nende autod. Eestlastel on autode suhtes üsna kindel hoiak – vanu ronte näeb tänavapildis üsna vähe ja porise autoga tundub olevat häbiväärne sõita. Võrdluseks toon Hispaania, kus vana ront on tänavapildis tavaline nähtus ning samuti porine luksuslikum auto. Kui eestlasel on auto juba mitmeid aastaid vana, kuid see töötab suurepäraselt, tuleb ikkagi osta uus, samal ajal kui hispaanlane vuhab vana rondiga ringi nii kaua kuni teine tõesti ära kooleb, sest vahet ju pole – peaasi, et sõidab. Miks aga on eestlasel oma auto suhtes palju uhkem hoiak kui hispaanlasel? Võib-olla on põhjus selles, et identifitseerime end tugevalt postsovetliku rahvana, kuigi üritame tohutult sellest imagost lahti saada. Maailmas on kujutus, et postsovetlikes riikides sõidavad kõik ringi vanade poriste rontidega, kuid eestlane soovib alateadlikult näidata, et meil nii ei ole – meil on autod uued ning säravad. Kuuludes vähem kujutluspilti postsovetlikust inimesest, tekib meil tunne, et oleme väärt rohkem. Võib-olla on põhjus lihtsalt selles, et kui kõigil on autod säravad ning ainus kellel pole kardab, et teda vaadatakse viltu ning tema väärtus kahaneb. Niimõnegi Kopli betoonplokkmaja ees võib näha seismas vähemalt üht uhket maasturit, mis tihtilugu ei tundu sealt kunagi ära liikuvat, olles samas aga särav ja puhas. Võib-olla on mõne omanik üks neist, kes Armani riietuses Kopli trammiga koju suunduvad. Need kõik on vaid oletused, kuid põhjus peitub ilmselt kõigil samas – ilm meie ümber loob meile väärtushinnangud, mille kaudu loome illusiooni, kuidas olla väärtuslik inimene. Kui maasturi omamine tõstab indiviidi väärtust, siis tuleb see soetada isegi juhul kui võlgade tõttu elukvaliteet kahaneb (analoogne süürlaste paljulapselisusega).

Olen toonud näiteid inimestest, kelle kultuuriilm on minu omast erinev. Lihtsam on analüüsida objekte, millest olen ise eemal. Kui Thoreau 19. sajandi Uus-Inglismaa kultuuriilma analüüsis, oli ta ise astunud sellest välja kolides metsas olevasse onni. Ta leidis, et oma elu analüüsiks ning objektiivseks nägemiseks tuleb eemalduda ning vaadelda seda kõrvalt. Ta elas elu võimalikult lihtsalt omades pea mitte midagi ning oli eemal ka informatsiooniküllusest, mille keskel ta oma kultuuriilmas oli. Ta juskui viis enese omailma teise kohta, et seda siis vastavas uues ilmas programmeerida. Nii juhtub meie kõigiga, kui me liigume ilmade vahel.

Poolteist aastat tagasi tegin installatsiooni “Kui kõik, mis olen enesele jätnud, on aeg”, mis oli kokku pooleaastasest perioodist, mil olin sõprade kaudu sattunud elama Granadas asuvasse

koopasse. Seal hakkasin ma analüüsima, kuidas minu tunnetus ümbritseva suhtes muutub, kui elust on välja jäänud iseenesestmõistetav, nagu kraanivesi või elekter. Kuna ma olin eemaldunud tüüpilisest rutiinsest lääneühiskonna elust, oli ka minu infoväli tunduvalt kahanenud. Peale vahetult ümbritsevate elementide, nagu mäest aeg-ajalt alla kukkuvad kivid, muutus minu tunnetus aega ja kaotas justkui 24-tunnise ööpäeva piirid. Nüüdseks ei ela ma koopas enam poolteist aastat, kuid kraanivett ning elektrit on mu elus niipalju, kui seda kohvikutest, suletud rannabaariesistest või poodidest leian. Osutasin tähelepanu sel hetkel elementidele, mis või mille puudumine on nüüdseks saanud iseenesestmõistetavaks – see on osa minu ilmast ja omailmast.

Tähelepanuga hakkasin tegelema kolm aastat tagasi teosega “Metamorfoosse fotoloo kasutamine vaataja analüüsiks”, mille raames lõin kaootilist narratiivi sisaldava fotoraaamatu ning intervjueerisin inimesi, kellele seda vaadata andsin. Minu eesmärgiks oli juskui tõestada, et igäüks näeb raamatus oma lugu vastavalt enese kogemustele ning see ka õnnestus – igäüks luges raamatut omal viisil. Selle raames uurisin põhiliselt ajuteadust, et saada selgemaks, kuidas tähelepanu töötab.

Kui ühe teose puhul teostas inimese objektiivset analüüsi jättes välja iseenda, siis teise puhul ma süübisin just subjektiivsusesse. Käesolevalt põimin ma kokku subjektiivse ja objektiivse ning uurin, kuidas meie ilmade alge on üks ning seetõttu need nii erinevad ongi. Tuul, millest mul pole kuidagi viimasel ajal pääsu olnud, külastab meid objektiivse kehastusena ilmast ilma, kuid isegi kui ta meid kõiki teab, ei erista ta meid.

Mulle on jäänud meelde Bill Viola väidetavalt öeldu, et kaamera, mis võtab kõik sisse võrdväärselt, õpetas talle, kuidas näha. Yang Fudong, rääkides oma teosest *Viies öö*, kirjeldas lootust, mil moel võiks vaataja tema teost tõlgendada – vaataja on kui teine režissöör ning otsustab ise, mil moel ta filmi vaatab; tema filmid muutuvad kui vabaks kinoks, mis kuuluvad vaatajale²⁴. Need kaks kunstnikku on välja öelnud väga lihtsad tõed. Mida rohkem ma tegelen nii foto- kui videokunstiga, seda rohkem ma õpin ise nägema. Minu viimase aja tööd kaameraga võin pidada rohkem liikuvaks fotograafiaks, kus esineb minimaalne või lavastamata liikumine

---

²⁴ Li Zhenhua' intervjuu Yang Fudongiga. – Bomb Magazine, 1. I 2012 <https://bombmagazine.org/articles/yang-fudong/> (vaadatud 20. IV 2021).

ning mis detailide poolest ei pakata. Teosega ma eelistan mitte anda palju informatsiooni lähenedes tehnilisest küljest poolminimalistlikult ning narratiivita. Inimene mõtleb narratiivselt nii või naa, olenemata sellest, kas narratiiv on talle ette antud või mitte. Osa minu videoteosest on visuaalne kujutlus omailmast, sisaldades kaadreid majast, kus ma olen monad aega viibinud ning kust ma olen igaveseks läinud selleks ajaks, kui mu teos valmib. Teine osa on sümboolne lähenemine mõtteprotsessidele, mis ühendavad kõiki meist. Videod on kui ränne ilmade vahel nii, nagu teeb seda ka nendes esinev tugev tuul.

Teose viimase etapina ehitan ma Patarei vanglasse onni. Osalt on see kujund Thoreou ideele, kui tema metsa onni ehitas. Teisalt on see kujund Merleu-Ponty kirjeldatule, kuidas inimene ei tea mitte läbi oma intellekti, vaid läbi oma kogemuste²⁵. Viimase aja kogemused on mind õpetanud, kui vajalik võib olla peavari, mis peab nii tuult kui vihma. Ma ei ehita onni välialale, sest mul pole vaja tõestada selle efektiivsust, vaid soovin hoida seda puhta sümbolina oma kogemuste kaudu arengust ning omailmast. Onn on ilm juba eraldi ilmana mõeldavas kohas, arvestades iseloomust ning ajaloost pakatavat Patarei vanglat.

Rändan ilmade vahel, nagu teeb seda meie üksildase täpi peal tuul, mis ei erista teost kogevat vaatajat, kelle tõlgendus on vaid ainulaadne, sest tema omailma on vaid üks.

---

²⁵ Merleau-Ponty, Maurice, *Phenomenology of Perception*. Tlk C. Smith. – Taylor and Francis e-Library, 2005.

KOKKUVÕTE

Minu eesmärgiks oli jätkata huviga inimese tähelepanu vastu ning seekord keskendusin ilmadele, millest oleme sõltuvad ning mida enesele loome. Ma uurisin inimese omailma teket, analüüsisid sealjuures iseend. Seda paremini mõistmaks proovisin laskuda äärmise objektiivsuse vaatepunkti, mille kujundiks ma võtsin tuule. Ma leidsin, et kuigi igalühel meist on omailm, millega kaasnevad erinevad väärtuseid ning arusaamad, ei erine me indiviiditi kuigivõrd. Meie erinevate ilmade teke on tingitud ühisest inimloomusest, mida me kõik pea kaheksast miljardist jagame.

Inimene võib liigina generaliseerides tunduda veider või isegi negatiivne. Indiviididena oleme nagunii veidrad, aga pigem head olevused. Kui me rohkem mõistaksime oma erinevuste tagaplaane, siis võib-olla kaotaksime ka negatiivsust, mis meid justkui liigina saadaks, arvestades meie tegevuse mõju keskkonnale kui ka läbi ajaloo vältel kestnud vägivalda üksteise vastu.

Äärmise objektiivsuse kuju tuul oli abiks minu omailma kirjeldamiseks. Keskendusin tuulele justnimet seetõttu, et olen ise sellele viimasel ajal palju tähelepanu pööranud. Sellest võib ehk järeleda, et kui meil pole võimalik iseenese eest joosta, siis võib-olla tarvitseb endasse süüvida ning tuua selliseid muutuseid, et põgenema ei peaks – see käib nii meie liigi kui ka omailmade kohta.

ABSTRACT

My aim was to position a human being, including myself, from subjective reality of the self on to a bigger microscale. Individually, every one of us of almost 8 billion people develop a unique pattern interpreting the surroundings and interacting with the world, but the uniqueness has the same starting points to all of us as our brains develop the patterns by the same functions. Our inference systems, tacit knowledge, and other functions responsible for building our behavioural patterns are the same for everyone – we all share a human nature. Human being is not evil by nature, but looking at our species as a whole, considering our history and doings, the beauty of a human fades away. Human being fades away anyway, although our species seem to be turning into a monstrosity. The tacit knowledge of our own individual fading – our death – is intrigued by the fact that throughout history and in most of the belief systems, death hasn't been considered the end of the self. Considering belief systems, which mostly consist of religious concepts, I rely on cognitive anthropologist Pascal Boyer's book about why religions exist.

My starting point in analyzing the macroscale of a human was inspired from Jacob von Uexküll's term *Umwelt*. From the start until the end, wind becomes an important element for me. It starts as an element to describe my own reality of the self, as I have needed to put a lot of attention to it in the past few months, but as the wind progresses in text towards the end, it becomes a symbol of the objectivity of nature. The wind blows from realm to realm and knows us all and everyone that has ever been, but for him we all are the same. Describing the microscale I got inspiration from the astrophysicist Carl Sagan's philosophy about our position in the universe, which is inspired by a photo taken in space in 1990 where our planet appears as a tiny dot among the sunbeams.

I'm inspired by phenomenological writings by Maurice Merleau-Ponty and Heidegger, although my own approach is different. Merleau-Ponty has said that we know not through our intellect but through our experience. I emphasize the importance of our experiences and I include my own mental progress in the past few months, which culminates with me building a hut in the Patarei Prison. The importance of our experiences also stands out by the necessity of distancing oneself from our own social system, to understand one's position in our world of different realities, by which I'm inspired by Thoreau's book "Walden".

I explain how with my practical work, in my own way, I travel between the realms, as does the wind on our lonely dot, and it doesn't differentiate us regardless of our uniqueness.

BIBLIOGRAAFIA

Merleau-Ponty, Maurice, Phenomenology of Perception. Tlk C. Smith. – Taylor and Francis e-Library, 2005.

Uexküll, Jacob, Omailmad. Koostanud Kalevi Kull ja Riin Magnus. – Tartu: Ilmamaa, 2012.

Boyer, Pascal, Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought. – Cambridge: International Society for Science and Religion, 2007, lk 51-56.

Shakespeare, William, As You Like It. – Sweet Cherry Publishing, 2020.

Sagan, Carl, Pale Blue Dot: A Vision of the Human Future in Space. – Ballantine Books, 2007, lk 12-13.

Thoreau, Henry David, Walden. – Library of America, 1995, lk 27-28.

Internet

Sherman, Paul W. ja Seeley, Thomas D, Animal behavior. – Encyclopedia Britannica, 12. III 2019, <https://www.britannica.com/science/animal-behavior> (vaadatud 29. IV 2021).

Zanforlin, Mario, Observations on the Visual Perception of the Snail Euparipha Pisana (Müller). – Italian Journal of Zoology, 1976, <https://doi.org/10.1080/11250007609430147> (vaadatud 14. III 2021).

Keane, Basil, Tāwhirimātea – the weather, Te Ara. – the Encyclopedia of New Zealand, 12. VI 2006, <http://www.TeAra.govt.nz/en/tawhirimatea-the-weather/print> (vaadatud 9. IV 2021).

Granvil, Rocco, The Esoteric Codex: Demons and Deities of Wind and Sky. – Lulu.com 2017 (vaadatud 9. IV 2021).

Maden, Jack, Why Death is Nothing to Fear: Lucretius and Epicureanism. – Philosophy Break, VI 2020 <https://philosophybreak.com/articles/why-death-is-nothing-to-fear-lucretius-epicureanism/> (vaadatud 15. III 2021).

Lahe, Jaan, Surmajärgne elu antiiksetes müsteeriumikultustes. – Kirik ja Teoloogia, 2017 <https://kjt.ee/2017/06/surmajargne-elu-antiiksetes-musteeriumikultustes/> (vaadatud 15. III 2021).

Olivelle, Patrick, Moksha. – Encyclopedia Britannica, 30. I 2014, <https://www.britannica.com/topic/moksha-Indian-religion> (Vaadatud 9. III 2021).

Hackett, Conrad ja McClendon, David, Christians remain world's largest religious group, but they are declining in Europe. – Pew Research Center, 5. IV 2017 <http://pewrsr.ch/2o5CXFL> (vaadatud 24. III 2021).

Autor teadmata, Munkar wa Nakir. – AskIslamPedia, https://www.askislampedia.com/en/wiki/-/wiki/English_wiki/Munkar+wa+Nakir (vaadatud 23. III 2021).

Crabtree, Steve ja Pelhalm, Brett, What Alabamians and Iranians Have in Common. – Gallup, 9 II 2009 <https://news.gallup.com/poll/114211/Alabamians-Iranians-Common.aspx> (vaadatud 23. III 2021).

Tollefson, Jeff, Humans are driving one million species to extinction. – Nature, 6. V 2019, <https://www.nature.com/articles/d41586-019-01448-4> (vaadatud 15 III 2021).

Greshko, Michael, What are mass extinctions, and what causes them? – National Geographic, 26. IX 2019, <https://www.nationalgeographic.com/science/article/mass-extinction> (vaadatud 5. III 2021).

Li Zhenhua' intervjuu Yang Fudongiga. – Bomb Magazine, 1. I 2012 <https://bombmagazine.org/articles/yang-fudong/> (vaadatud 20. IV 2021).